

Commentaar

VERKIEZINGEN

Alleen stabiel kabinet kan Nederlands belang verdedigen

De opmars van radicaal-rechts is gestopt, Nederland keert terug naar het centrum. De conclusies die buitenlandse waarnemers vorige week verbonden aan de Nederlandse verkiezingsuitslag waren overzichtigelijk. Voor de verraderlijkheid van restzetels en coalitievorming in de polder was de attentiespanne van buitenlandse media te kort.

Nu de briefstemmen binnen zijn, is duidelijk dat het rechtspopulistische blok in de Tweede Kamer nauwelijks is gekrompen en dat de centrum-liberalen van D66 het initiatief mogen nemen bij de vorming van een nieuw kabinet. Duidelijk is ook dat het een ingewikkelde klus kan worden. Een rechtse coalitie (D66, CDA, VVD, JA21) komt op slechts 75 zetels en heeft daarmee geen meerderheid. D66 heeft een voorkeur voor een coalitie met GroenLinks-PvdA én de VVD, maar daar heeft de VVD zich een campagne lang met hand en tand tegen verzet.

In Brussel wordt goed gelet op de Nederlandse politiek. Nederland geldt sinds de opmars van Geert Wilders, en eigenlijk al sinds de moord op Pim Fortuyn, als een laboratorium voor politieke experimenten.

Er is dringend behoefte aan een premier met een internationale blik, die kan leunen op een stabiele ploeg

boerenopstand ook elders zou aanslaan! Het was een signaal voor de Europese Volkspartij (EVP), de Europese politieke familie van christen-democraten, om groen beleid af te remmen.

Regeringsdeelname van de rabiate anti-migratiepartij PVV baarde ook veel opzien en wierp de vraag op hoe Nederland zich internationaal zou opstellen. Nederland behoort weliswaar niet tot de grote landen in Europa, maar kan een belangrijke rol nemen in het Europese debat. Omgekeerd is het uiteraard belangrijk dat Nederlandse belangen in Brussel goed worden behartigd en dat kan op den duur alleen met een stabiele coalitie.

Premier Dick Schoof moest in Brussel drie handcaps overwinnen. Hij moest in het voetspoor treden van Mark Rutte. Door zijn lange staat van dienst en zijn handigheid als politieke ritselaar had Nederland onder Rutte meer invloed dan je op basis van de omvang van het land mocht verwachten. Het zou voor elke opvolger lastig zijn geweest Rutte te evenaren, maar Schoof vertegenwoordigde ook nog eens een vechtkoalitie waar het nooit rustig werd.

Bovendien kon de partijloze Schoof in Brussel niet leunen op een politieke familie. De politieke families zijn invloedrijke circuits waar, bij voorbeeld voorafgaand aan een Europese top, gelijkgestemden een koers uitzetten.

Het hielp ook niet dat er de afgelopen jaren voortdurend personeelswisselingen waren. Nederland stuurde sinds 2021 zes ministers van Buitenlandse Zaken naar Brussel, de drie waarnemers niet meegetrekkend. Ambtenaren en diplomaten kunnen de winkel lang draaiende houden, maar het helpt als bewindslieden persoonlijke relaties met Europese collega's opbouwen.

Veel kiezers smachten naar rust en een stabiele ploeg die oplossingen bedenkt voor migratie, woningnood en stikstof. Ook voor de Nederlandse slagkracht in het buitenland zou een hechte ploeg met een daadkrachtige premier, die de waarde van internationale samenwerking inziet, een zegen zijn. Met de internationale oriëntatie van premier kandidaat Rob Jetten zit het voornamelijk wel goed, hoe stabiel zijn ploeg wordt, blijft afwachten.

Kun je van slecht nieuws goed nieuws maken? Soms. Al kan het even duren voordat die omkering plaats vindt. Dan moet het nieuws eerst door de grillige pijpleiding van verschillende emoties om bij een positieve eindbestemming te komen. Een boeiend proces dat me de afgelopen dagen overkwam.

Eerst het slechte nieuws: in de regio Utrecht was het drinkwater besmet. De enterokokkenbacterie werd vrijdagnacht ontdekt in een drinkwateropslag. Overigens is dat, behalve slecht, ook goed nieuws: dat een bacterie in drinkwater zo rap ontdekt wordt. Eveneens positief: deze bacterie is niet gevaarlijk voor een gezond mens - hij leeft zelfs, op natuurlijke wijze, in onze eigen darmflora.

Maar we zijn nog bij het slechte nieuws. Besmet drinkwater. Hoe dat komt? Verantwoordelijk drinkwaterbedrijf Vitens doet er nog onderzoek naar, maar vertelt vast dat problemen eerder bij de opslag of distributie van het kraanwater optreden dan bij de productie ervan. Omdat in Nederland geen chloor aan drinkwater wordt toegevoegd, wordt er extra goed gezuiverd en gecontroleerd. Een besmetting door een dood diertje in een drinkwaterkelder, of tijdens werkzaamheden aan het 120.000 kilometer lange leidingnet wordt snel opgemerkt.

Desondanks is de boosdoener in het systeem gekomen. Wat te doen? Dat is gelukkig simpel: koken, dat kraanwater. Drie minuten, in een pan. Omdat gezondheid belangrijk is en de medemens soms hulp behoeft, is er een speciale site van Vitens. Die legt uit dat koken afdoende is en het dus niet nodig is om flessenwater te drinken. Sterker: Vitens verzoekt de waterflessen niet te kopen, dan blijven ze beschikbaar voor wie het kraanwater niet koken kan.

Helaas is dat verzoek aan dovemansoren gericht. Drie minuten kooktijd (vooruit dan; iets meer, het water moet ook nog afkoelen) is teveel gevraagd van menig gezonde Hollander. Die stond op zaterdag al vóór de opening van de supermarkt klaar om het aanwezige aanbod flessenwater op te kopen. Sommige nog in pyjama, angstig om mis te grijpen.

Waarom niet koken? „Zo'n gedoe”, vonden veel klanten. Vergeleken met het losdraaien van een flessendop hebben zij gelijk. Vergeleken met wachttijd in pyjama voor een gesloten supermarkt dan weer niet. Albert Heijn intussen roept op „de rust te behouden” en niet teveel flessen in te slaan. Al doet de supermarkt „er alles aan” zo snel mogelijk nieuw flessenwater in de schappen te krijgen. De kassa draait overuren.

Een fles bronwater kost gemiddeld rond 1 euro. Best duur maar blijkbaar beter dan moeten wachten tot het water kookt. Gezond drinkwater mag de Hollander wat kosten. Die constatering roept vragen op. Zal de flessenwaterkoper net zo makkelijk zijn/haar auto wassen, zijn/haar hond douchen, zijn/haar laarzen afspoelen, zijn/haar gazon sproeien, wanneer kraanwater even duur zou zijn als flessenwater? En hoe verhoudt de kwetsbare medemens zich ten opzichte van de huisdieren wanneer het om het

FOTO: JEROEN JUNELET/ANP

Zo maak je van de heisa om het besmette water in Utrecht iets goeds

De afgelopen dagen volgde *Corine Nijenhuis* de berichtgeving rondom het besmette drinkwater in Utrecht en merkte: van slecht nieuws kan men ook goed nieuws maken.

recht op hamsteren van flessenwater gaat? Heeft een geliefde hond of een gekoesterde papegaai meer recht op gekoeld bronwater dan een allenige bejaarde? Gaat er eigenlijk iemand over de verdeling van karige levensbehoeftes?

Een vraag die ik vrees is wie verantwoordelijk gesteld kan worden voor deze drinkwater-kwestie. Nu al klinkt kritiek op de communicatie van Vitens: niet al hun watergebruikers zijn gewaarschuwd voor de besmetting. Dat is logisch wanneer je weet dat sommige klanten zich überhaupt nooit hebben aangemeld, of aangaven geen mail van het bedrijf te willen ontvangen.

Eigen verantwoordelijkheid zou je denken. Maar Vitens dekte zich vast in. Aan de vraag of een quooker afdoende is voor het ontsmetten van hun water, wilde het de handen niet branden: vraag maar aan de leverancier van de waterkoeler. Ook zei het waterbedrijf geen flessenwater te hoeven leveren. Het levert immers naar behoren drinkwater. Alleen niet voor direct gebruik, maar na drie minuten koken.

Sprak Vitens alleen uit bezorgdheid voor zijn cliënten of speelt er nog iets mee?

Wie niet aan verantwoordelijkheid voldoet kan tegenwoordig een claim verwachten van rechthebbenden. Blijkbaar vinden wij Hollanders schoon drinkwater een recht. Dat er aan rechten ook plichten zitten, daar wordt nogal eens aan voorbij gegaan.

Intussen stapelden de consequenties van de drinkwaterbesmetting zich op. Het duel tussen FC Utrecht en NEC lijdde onder het drinkwaterprobleem; er konden geen warme dranken worden geserveerd, de plastic bekertjes niet worden omgespoeld. Rabobankkantoren in Utrecht vroeg personeel om thuis te werken, al

gingen de evenementen gewoon door. Met aangepaste catering, dat wel. Bedrijven zochten naartoe naar alternatieven voor de onbruikbare koffieautomaten, Universiteit Utrecht sommeerde studenten zelf koffie mee te brengen, op treinstations was de drank eenvoudigweg niet te krijgen.

Zonder deze ongemakken te willen bagatelliseren vraag ik mij af hoe het gaan zal wanneer deze drinkwaterkwestie groter wordt dan nu het geval is. Als er door vijandige sabotage geen water meer uit de kraan komt bijvoorbeeld, of het water landelijk besmet wordt met een bacterie die ook voor de gezonde mens gevaarlijk is. Wat gebeurt er dan met loyaliteit en solidariteit? En hoeveel aanpassingsvermogen hebben wij eigenlijk nog?

Dit alles klinkt als veel slecht nieuws. Toch is er wel degelijk goed nieuws van te maken. Het incident in Utrecht bewijst dat de intensieve controlesystemen van de waterbedrijven in ons land prima werken. Maar er is nog belangrijker goed nieuws. Wat deze, uiteindelijk beperkt gebleven waterbesmetting vooral oplevert, is het besef hoe afhankelijk wij zijn van ons drinkwater. Hoe gelukkig wij ons mogen prijzen dat het spotgoedkoop en oneindig uit de kraan stroomt. Water dat zo schoon is dat wij het niet hoeven te koken voor gebruik, laat staan in pyjama ervoor te hoeven strijden met een andere Hollander. Laten we het vooral in hoge mate koesteren.

Corine Nijenhuis is auteur van literaire non-fictie en historische romans. De strijd tussen mens- en natuurkracht is een terugkerend thema in haar werk.

DE RECHTSSTAAT

Folkert Jensma

Het voortbestaan van de journalistiek op het spel

Het ging bij de verkiezingen dus niet over de noodzaak Nederland te herbewapenen en ook niet over de klimaatcrisis - Apeldoorn aan zee, samengevat. Migratie en zorg waren veel dichterbij. Het voelde onwezenlijk. 'Rust in de portemonnee', 'Het kan wel' of 'Een fatsoenlijk land': de leuzen leken gehurkt verzonnen voor een rijk land dat z'n navel bestudeert. Intussen verandert de digitale informatievoorziening van de burger revolutionair. Waardoor het gezond functioneren van de democratische rechtsstaat ronduit bepaald wordt. En waar een nieuw kabinet mee aan de gang moet. Verslavende en manipulatieve algoritmen van dominante Amerikaanse en Chinese platformbedrijven maken nu de dienst uit. De socials groeien in gebruik, reikwijdte en technische verfijning zo hard dat de effecten ervan nauwelijks bij te houden zijn. Europese regulering, zoals de Digital Services Act, staat in de lidstaten nog in de kinderschoenen en wordt door de techsector zo hard mogelijk tegengewerkt.

Zal een nieuw kabinet de noodzaak tot ingrijpen onderkennen? Techregulering was wel terug te vinden in de meeste partijprogramma's van links en midden. Maar zodra het in Den Haag over 'mediabeleid' gaat blijft het meestal bij knutselen aan de publieke omroep, waar partijen vaak belangen hebben. Dit is een maatje groter. Er staat niet minder dan het voortbestaan van de onafhankelijke nieuwsuitgevers in de EU op het spel. Misschien niet meteen volgend jaar, maar wel op termijn. Dat vraagt om een bredere 'Haagse' blik dan alleen maar op het ontwarren van de verouderde ledenomroepen in 'productiehuizen', of het lot van Nederland twee. *Spielerei* vergeleken bij het permanent verdringen van professionele (betaalde) journalistiek op de grote platforms. Die tegelijk zonder toestemming geëxploiteerd is als trainingsmodel voor AI. Uitgevers en mediamakers zijn aldus gelijktijdig én bestolen én buiten spel gezet. De fraaie eigen nieuwsapps voor betalende consumenten hebben nauwelijks toekomst meer. Daarmee komt de journalistiek op losse schroeven. En dat verzwakt de democratie.

Wie nu een zoekvraag intikt wordt al vaak niet meer naar de bronnen verwezen, de zogeheten 'click out', maar krijgt door AI gecomponeerde uitleg, advies en complete handleidingen. Welke burger zoekt er dan verder? Het open internet lijkt zich aldus te sluiten. Vrije uitgevers verloren al de macht over hun distributie aan internet, maar zien nu ook de zeggenschap over inhoud, de prioriteit en dus over de selectie van nieuws aan zich onttippen. Dat alles dankzij algoritmen die selecteren op emotie, ophef, leeftijd of dataprofiel, per gebruiker op maat. Naar wens van de eigenaar.

Journalistieke inhoud wordt achter de rug van de makers om aldus herverpakt, ingekort en opnieuw samengesteld, in een synthetisch AI-bericht. Nieuwe gebruikers - de *social media natives* - groeien al op met deze nieuwsrobot, die parasiteert op de journalistiek. Ook zorgwekkend: de veertigers lezen nu minder 'echt nieuws' dan toen ze 30 waren. Ook zij haken af ten gunste van zoekmachines en socials. Nieuws is gratis grondstof die vanzelf naar je toe komt. En bedenken dat 80 procent van de advertentie-inkomsten bij het nieuws al naar de VS en China vloeiden.

Dat verplicht de nieuwssector dus tot een innovatie-spurt, van zo'n beetje hun totale functie. En een herdefiniëring van het soort journalistiek waar de uittocht van nieuwe gebruikers mee te stuiten is. Die moeten immers straks ook nog een (betaalde) relatie met professionele journalistiek willen. Maar met welk product? Podcast, video, 'eigen' socials? Is er nog tijd om dat uit te vinden, of is het te laat? Op de nieuwsmarkt schuiven de panelen al. Uitgevers verdedigen de payroll door de waarde van het abonnement te vergroten. Betalende lezers krijgen ongevraagd 'gratis' toegang tot regionale titels erbij, maandelijks een 'gratis' e-boek, extra puzzels of podcasts, toegang tot de *New York Times* bij *NRC*.

Uitgever DPG nam de dramatische stap voor alle studenten de betaalmuren van alle titels permanent uit te schakelen. En noteert nu tienduizenden aspirant gebruikers. Hoe die groep na de studie alsnog aan het betalen krijgt, is wel de vraag. Het tekent de nervositeit. Is dit innovatie of valreep-marketing? Dát uitgevers en journalisten bescherming verdienen in deze storm, is helder. Anders moeten Instagram of TikTok de macht maar gaan controleren. En als het echt niet anders kan, blijven we op de laatste overgebleven persen kranten drukken en op de fiets bezorgen. Daar komt echt niemand tussen...

Uitgevers en mediamakers zijn aldus gelijktijdig én bestolen én buiten spel gezet

Folkert Jensma is jurist en journalist en schrijft om de week op woensdag.